

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

ETICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE ORBIS-PICTUS

Vedoucí práce:	PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.
Autor práce:	Tomášová Veronika
Studijní obor:	Vychovatelství – Pedagogika volného času
Ročník:	2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2013

.....
Tomášová Veronika

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení. Dále děkuji RSDr. Jánů Mišoviči, CSc. za vedení při výzkumném šetření.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ETICKÁ VÝCHOVA.....	8
1.1 Pojem etická výchova.....	8
1.2 Etická výchova ve školském zákoně.....	12
1.3 Učitel etické výchovy.....	17
2 CZŠ ORBIS- PICTUS	20
2.1 O škole.....	20
2.2 Projekt Otevřeno.....	21
3 PRAKTICKÁ ČÁST - VÝZKUM	25
3.1 Úvod.....	25
3.2 Cíl a předmět výzkumu.....	25
3.3 Metodika.....	25
3.4 Harmonogram výzkumu.....	26
3.5 Výsledková část rozhovoru s ředitelkou školy Ing. Miroslavou Nejezchlebovou	27
3.5.1 Shrnutí.....	28
3.6 Výsledková část dotazníků pro učitelský sbor.....	28
3.6.1 Shrnutí.....	29
3.7 Výsledková část dotazníků pro žáky druhého stupně.....	29
3.7.1 Shrnutí.....	30
3.8. Výsledková část pozorování při hodinách hudební výchovy	30
3.8.1 Hodina hudební výchovy v páté třídě.....	31
3.8.1.1 Shrnutí.....	32
3.8.2 Hodina hudební výchovy v sedmé třídě.....	32
3.8.2.1 Shrnutí.....	33
3.9 Závěr výzkumu.....	33

ZÁVĚR	35
SEZNAM LITERATURY	38
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	40
SEZNAM PŘÍLOH	42
ABSTRAKT.....	51
ABSTRACT.....	52

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma *Etická výchova na základní škole Orbis-Pictus*. Vedly mě k tomu pohnutky budoucího pedagoga volného času, kdy etickou výchovu vidím jako důležitou součást výchovně-vzdělávacího procesu. Úloha pedagoga a jeho role v procesu rozvoje jedince má své nezastupitelné místo. Etická výchova je dobrým a efektivním nástrojem jak dosáhnout cílů, které se týkají morálky, etiky a hodnot. Dalším impulsem proč právě toto téma je pohled na současnou společnost, která je zaplavena velkým množstvím informací a roste mínění o hlubokém a prudkém morálním, lidském a duchovním úpadku společnosti.

Cílem práce je shrnout pojem etická výchova. Proniknout do její propojenosti s etikou, filosofií, náboženstvím, se světem. Popsat zakotvení etické výchovy v školském zákoně a ve vzdělávací instituci Etické fórum České republiky a popsat učitele etické výchovy, který je klíčovým prvkem, nejen díky svým znalostem či dovednostem, ale i svou přítomností.

Odhalit, že Církevní základní škola Orbis-Pictus není obyčejná a to nejen svou rodinnou atmosférou a přístupem, ale i použitím různých výukových metod.

Praktická část je zaměřena na využití a efektivní začlenění etické výchovy nejen do výuky. Pomocí několika metod výzkumného šetření chci toto tvrzení potvrdit.

Práci záměrně začínám teorií o etické výchově. Vysvětlení pojmu a vyzdvižení jeho důležitosti v různých pojetích několika autorů nám umožní lépe proniknout do rozsáhlého tématu etická výchova. Popis vzdělávací politiky týkající se etické výchovy nám ucelí pohled na současnou situaci ve školství. Poslední teoretická část se týká pojmu učitel, který je nepopíratelnou složkou při výchově jedince v určité etapě života. Nelze ho z tohoto procesu vyjmout a jeho dopad na vychovávaného je nepřehlédnutelný.

Druhá kapitola přibližuje filosofii školy, postavení mezi ostatními školami, bohatou nabídku odlišného přístupu k dětem, k výuce, k rodičům i k široké veřejnosti. Popisem projektu Otevřeno nám umožní lépe pochopit její celkové fungování, odhalí nám svoje metody a cíle, kterých se snaží dosáhnout a na kterých staví svoji budoucnost.

V poslední části jsem se zabývala výzkumem, kterého se zúčastnil pedagogický sbor a žáci druhého stupně. Postupovala jsem od nejpovolanějších osob ve škole až po ty, kterých se to nejvíce týká.

První částí byl rozhovor s ředitelkou, jež rozhodla o zavedení etické výchovy, a tím podpořila další směr rozvoje školy.

Záměrem sestaveného dotazníku pro učitelský sbor bylo zjistit, zda vidí v etické výchově smysl.

Dotazníky pro žáky druhého stupně byly laděny tak, aby se z nich daly vyčíst prvky etické výchovy ve výuce.

Vyvrcholením výzkumu byla návštěva výukových hodin ve škole a metodou přímého pozorování bylo vytvořeno závěrečné hodnocení konkrétního využití etické výchovy při vyučování.

Při dohledávání informací a podkladů pro tuto práci se nechám vést cestou teoretickou i výzkumnou. Při výkladu pojmů jsem využila odborné literatury a svých dosažených znalostí při studiu a samostudiu. Při výzkumném šetření jsem využila metodu rozhovoru, dotazníku a přímého pozorování.

1 ETICKÁ VÝCHOVA

1.1 Pojem etická výchova

Podle průzkumu Eurydice (Information on Education Systems and Policies in Europe) je vysvětlena etická výchova takto: je to předmět, jehož cílem je určit, jak se má žít a jednat podle lidských a sociálních zásad. Předmět může být nazván například také jen etika nebo filosofie.¹ Dnes se etická výchova u nás spíše preferuje jako prosociální a osobnostní výchova, ale termín etická výchova je mnohem širší. Její kořeny sahají do dávné historie školské výchovy.² Zabývali se jí vládcové, reformátoři, politici, filosofové a jiné významné osobnosti. Důležitým a často opomíjeným faktem je, že etická výchova je součástí filosofie.

Slovo „filosofie“ pochází z řečtiny, skládá se ze dvou slov: „filein“ znamená milovat a „sofia“ znamená moudrost. Filosofie zahrnuje otázky života a hledání jeho smyslu. V každé době měla svůj význam, její obsah byl charakterizován dobou a též tím, jak člověk vnímal svět kolem sebe a vztah k sobě samému.³ Lidé neustále hledali odpovědi na obecné otázky: kdo jsem, odkud pocházím, kam směřuji, co chci v životě dosáhnout, co je svět a jaký je můj úkol v něm. V životě se setkáváme se suverenitou, samozřejmostí a některé hodnotné věci nám unikají. Když odpovědi nepřicházejí, člověk začíná pochybovat a začíná být nejistý. Filosofie nám nabízí celkový pohled na svět (vidí svět jako celek), vysvětlení vlastního života a jednotlivých věcí v něm.⁴ Toto současný člověk odmítá, nebere svět jako celek, a to má za následek částečný rozpad společnosti. Dále filosofie o tento celek pečuje tím, že nám odhaluje jeho souvislosti v pojmech, a tím nám dává možnost zaujmout odpovědný etický postoj.⁵ Filosofie je

¹ Srov. SVOBODOVÁ, Z. [ed.] *Důstojně a radostně*. Středokluky, 2012. ISBN 978-80-86057-75-0. s. 104.

² Srov. Tamtéž, s. 106.

³ Srov. ADAMOVÁ, L. a KOL. *Základy filosofie, etiky*. Praha: Fortuna, 2007. ISBN 80-7168-905-X. s. 13 -14.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 22.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 23.

živena touhou lidí vědět víc, hledat pravdu a obhajovat či zpochybňovat daná fakta, prověřovat různá zákoutí světa.

Součástí filosofie je etika. Pochází ze slova řeckého původu *éthos* mrav, zvyk, obyčej. Popisuje a hodnotí lidské jednání, bere obecně na vědomí, jaké jednání je a zároveň jaké by mělo být. Nastoluje a obhajuje pravidla správného jednání z hlediska objektivnosti. Vše vidí ve světle pravdy člověka, a tedy je úzce spojena s filosofií člověka, tedy s tím, v co člověk věří.⁶ Etiku mnoho lidí bere automaticky (např. desatero, občanský zákoník), ale co přesně a konkrétně znamená? Nezahrnuje jen obecné příkazy a zákazy, pravidla a normy, je to neustálé hledání zásad. Proces, při kterém je třeba najít cestu při soužití člověka s člověkem, člověka se světem a světa s člověkem.⁷ Etika tedy vychází na světlo světa v okamžiku, kdy začíná život, kdy se člověk musí rozhodnout nikoli automaticky, ale svobodně.⁸ Na etiku se lze dívat také ze dvou pohledů, a to z pohledu filosofie a z pohledu teologie. Oba obory zkoumají lidské jednání z hlediska jeho vztahu k pravdě člověka, liší se však jeho poznáním. Filosofická etika rozebírá poznané z hlediska stvoření, zatímco teologická etika je oborem, který poznává vše skrze Zjevení.⁹

Katolická církev se snaží dívat na problém etiky aktuálně. Reaguje na dnešní svět, na jeho vývoj a cítí se být povinná reagovat a zprostředkovávat pravdy nesené Bohem. Benedikt XVI. se ve své nejnovější encyklice o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě – *Caritas in Veritate* – zabývá základní cestou člověka, kterou je láska a pravda, jež bez sebe nemohou existovat. Jsou to základy pro život, pro společenství, pro víru, pro otevřenost, pro upřímnost, pro čestnost, spravedlnost, pro hodnoty a společné dobro, a tedy i etiku.¹⁰

Vrací se k encyklice *Populorum progressio*, která byla vydána před čtyřiceti lety a vydal ji Pavel VI. Témata, o kterých píše, jsou dodnes aktuální. V encyklice je zmíněna ekonomická a finanční krize, společenská nespravedlnost a hamižnost na úkor

⁶ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1. s. 18.

⁷ Srov. KOHÁK, E. *Svoboda svědomí soužití*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

ISBN 80-86429-35-0. s. 14.

⁸ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁹ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1. s. 19.

¹⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-807-195-414-9. s. 9-13.

druhých. Benedikt XVI. vybízí k společnému dobru, k etickým a morálním hodnotám, protože kritický pohled na dnešní společnost je srovnatelný se společností v minulosti. Obrátit se k etickým hodnotám může být prvním a základním krokem vpřed. Etika tedy zasahuje do různých oblastí našich životů, ať už se jedná o jednotlivce (individuální etika) nebo mravní život celé společnosti (sociální etika). Ať už se jedná o profesní obory jako je novinářská etika, lékařská etika a jiné.

Ze získaných informací zjišťuji, že etika a filosofie jsou propojeny. Je to vidět na přehledném modelu z německého překladu knihy *Didaktik des Ethikunterrichts. Bausteine einer integrativen Vertevermittlung*. (Pfeifer, V., 2. Auflage, 360 Seiten, Paperback. Kohlhammer. ISBN: 170203320, strana 323). Autor etiku rozděluje do dvou proudů:

1. deontologická etika

- na jedné straně se orientovala na právo a povinnost, kde se kladl důraz na sociální (normativní) řád
- na druhé straně se orientovala na spravedlnost a férovost, kde se kladl důraz na svědomí a smýšlení

2. teleologická etika

- na jedné straně ovlivněna utilitarismem, který se orientoval buď na jednotlivce (egoistický utilitarismus) nebo na skupinu (sociální utilitarismus)
- na druhé straně ovlivněna perfekcionalismem, který se orientoval na touhu po harmonii a to buď vnitřní (v jedinci) anebo vnější (mezi jedinci).¹¹

Oba proudy měly na etiku vliv. Různí významní myslitelé dřívějších dob zastávali rozdílná pojetí etiky, a to se promítlo do jejich způsobu života i práce.

Dalším zajímavým názorem je vnímání etiky ve třech úzce propojených rovinách současného autora Jana Hábla. První je prosociálnost, která je známým pojmem a zahrnuje komunikaci, empatii, asertivitu, vztahy mezi sebou a jiné. Při výuce je pak důležitá důvěra mezi učitelem a žákem a bezpodmínečné přijetí.¹² Tento pohled vnímá

¹¹ Srov. SVOBODOVÁ, Z. Koncepce etiky. *Nelhostejnost: Koncepce etické výchovy* [online]. 2010 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z:

<https://sites.google.com/site/nelhostejnost/>.

¹² Srov. HÁBL, J. Homo (pro) sociální? k dimenzím etické výchovy. In *Mládež a hodnoty...: výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4. – 5. listopadu 2012 v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-7409-035-6. s. 54.

většina z nás a vidí ho jako klíčový při výchově dítěte v současném světě, ve společnosti bohaté na korupci, lež, lhostejnost, agresi, a to i mezi dětmi a mládeží. Je však dobré vědět, že bez dalších důležitých aspektů (rovin) není plně účelná a proto je důležité apelovat i na další stránky etiky.

Nelze vyjmout z tohoto vnímání individuální etiku jednotlivce (druhá rovina), neboť společnost je tvořena jednotlivci. Pokud člověk zastává názor – „mě se to netýká, to je moje věc, to je moje soukromí“ a další podobné úvahy a názory, pro společnost to má fatální důsledek, čehož jsme v současnosti svědky. Hábl říká: “K čemu by bylo sprádat či vštěpovat pravidla společenského chování a soužití, víme-li, že nám je naše zbabělost, chtivost, nevrlost, lhostejnost nebo domýšlivost stejně zabrání dodržovat?”¹³ Tedy výchova individuální etiky je opodstatněná. Člověk, který bude dobrý, bude i dobro šířit kolem sebe.

Poslední rovinu tvoří meta-etická dimenze etiky, která byla její součástí v průběhu všech etap dějin lidstva. V dnešní době je tak trochu ztracena. Jejím obsahem jsou otázky po životě – Co je dobro? Co je dobrý život? Tyto otázky jsou sice složitější, ale nelze je ignorovat. Lidé svým životem někam směřují a otázky tohoto typu se jich týkají.¹⁴ Moderní doba trochu pozměnila vnímání světa a člověka jako takového. Z otázky *proč* vznikla otázka *jak*. Člověka utlumuje rychlý životní styl, překotné technologie, války, prostě „pokrok“ a zřejmě i vše co k němu patří.¹⁵ V tomto „rychlém“ chaosu se člověk těžko orientuje a na otázky proč není vhodný čas. Svou pozornost a úsilí věnuje hledáním štěstí a jak co nejlépe přežít v tomto světě.

¹³ HÁBL, J. Homo (pro) sociální? k dimenzím etické výchovy. In *Mládež a hodnoty...: výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4. – 5. listopadu 2012 v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

ISBN 978-80-7409-035-6. s. 57

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 57

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 58

1.2 Etická výchova ve školském zákoně

Ve státech Evropské unie je běžně etická výchova začleněna mezi povinně volitelné předměty. Česká republika je jednou z pěti členských zemí, kde to tak zatím není. Pokud si své dosavadní výukové plány bude upravovat podle norem Evropské unie, situace se v budoucnosti změní.¹⁶ V současné době vzdělávání upravuje Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, který obsahuje rámec vzdělávací politiky a jasně vymezených střednědobých a dlouhodobých záměrů. Je nazýván Bílou knihou, formuluje obecné plány, programy a záměry. Tento dokument je otevřený, aby se s ním dalo pracovat a aktualizovat dle konkrétních potřeb.¹⁷ Do vzdělávací soustavy, která je zformulovaná v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR a zanesena do zákona č. 561/2004Sb o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, byl doplněn nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků ve věku od tří do devatenácti let. Tyto dokumenty mají dvě úrovně a to státní (Bílá kniha a Rámcový vzdělávací program) a školní (Školní vzdělávací program). Důležitou částí je rozvoj klíčových kompetencí žáků, které se zaměřují na propojenost vědomostí a vzdělávacího obsahu a také na celoživotní učení.¹⁸ Klíčové kompetence zahrnují vědomosti, dovednosti a schopnosti, které umožňují jedinci rozvoj a zároveň schopnost tyto kompetence propojit při řešení situací v běžném životě. Jsou rozvíjeny ve všech vyučovacích předmětech a jsou základem obecného vzdělání. Vzájemně se prolínají a propojují a mají flexibilní a všestrannou funkci. Mezi základní klíčové kompetence patří: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní.¹⁹

Etická výchova byla formální cestou zařazena do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, a to opatřením bývalé ministryně školství, mládeže a tělovýchovy paní PhDr. Miroslavy Kopicové, s účinností od 1. září 2010, která zanesla do části 5.10. Doplnující vzdělávací obory nový vzdělávací obor *Etická výchova*

¹⁶ Srov. SVOBODOVÁ, Z. [ed.] *K etické výchově*. Praha: Karez, 2011. ISBN 978-80-905117-0-5. s. 28.

¹⁷ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha:Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8. s. 7.

¹⁸ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>. s. 9 -10.

¹⁹ Srov. Tamtéž. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>. s. 14.

(část 5.10.3).²⁰ Následující ministr školství, mládeže a tělovýchovy Josef Dobeš apeloval na její opravdové využívání a řekl: „Důležitost etické výchovy jako předmětu ve školách je nezpochybnitelná. Etická výchova pokládá základ mravních hodnot dítěte, na kterém lze stavět. Škola má nejen vzdělávat, ale i vychovávat.“²¹ Tímto vyhlášením reaguje na dlouhodobý stav morálky ve školách, a nabízí tak podporu pro zavádění vzdělávacího oboru „Etická výchova“ pomocí projektů.²²

V opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy je stanoven obsah doplňujícího vzdělávacího oboru *Etická výchova*, který „tvoří následující témata:

1. Mezilidské vztahy a komunikace.
2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe sama.
3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.
5. Komunikace citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.
7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.
8. Reálné a zobrazené vzory.
9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.
10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Na deset základních témat navazují aplikační témata:

Etické hodnoty

Sexuální zdraví

Rodinný život

²⁰ Srov. MŠMT vydalo doplňující vzdělávací obor ETICKÁ VÝCHOVA: Opatření ministryně školství, MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova>.

²¹ DOBEŠ, J. *Etická výchova, moderní české dějiny, badatelské aktivity a matematická gramotnost – ministerstvo školství nabízí dotace z evropských fondů (OPVK)*, MŠMT ČR. [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/eticka-vychova-moderni-ceske-dejiny-badatelske-aktivity-a-1>.

²² Srov. Tamtéž. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/eticka-vychova-moderni-ceske-dejiny-badatelske-aktivity-a-1>.

Duchovní rozměr člověka

Ekonomické hodnoty

Ochrana přírody a životního prostředí

Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka.²³

„Hlavním důvodem pro zařazení etické výchovy do RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) je skutečnost, že v naší školské soustavě chybí předmět, který by systematicky rozvíjel mravní stránku osobnosti žáků. Důležitost a aktuálnost tohoto kroku podporují i zkušenosti z většiny zemí OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), ve kterých je předmět s podobným obsahem do vzdělávacího systému zařazen.²⁴ Z praktického a časového hlediska může právě etická výchova nejvíce zapojit kompetence, ke kterým směřuje.²⁵

Kompetence lze zjednodušeně shrnout do pěti skupin. První dvě se zaměřují na osobnost jedince, který hledá vlastní já a pohled na sebe. Třetí skupina se týká komunikace jedince s druhými, čtvrtá skupina se týká komunikace s okolím a pátá zahrnuje přístup k přírodě. Etická výchova tedy vede k správnému pojetí sebe sama a k druhým, k utužování a udržování dobrých vztahů, k správnému hledání různých řešení problémů, k schopnosti reagovat na dialog, k umění se vyjadřovat a osvojit si svůj žebříček hodnot a postojů, vztah ke svému okolí i k celému světu. Úkolem etické výchovy nesmí být pouhé přednesení teorie, ale má naučit žáky dovednostem či postojům, a to tím způsobem, že žák si je utvoří sám a učitel mu je jen průvodcem.²⁶

Etická výchova se snaží podpořit a rozvíjet existující a někdy i dřímající dobro, které je v každém z nás.²⁷ Žáka učí vztahům k druhým a k druhému, to znamená k lidem i k životnímu prostředí, bez toho aniž by pomýšlel na odměnu. Tím se stává prosociální osobností, která má rozvinutou empatii, sociální odpovědnost a vnitřní sebeúctu

²³ MŠMT vydalo doplňující vzdělávací obor ETICKÁ VÝCHOVA: Opatření ministryně školství, MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19].

Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova>. s. 1.

²⁴ Tamtéž. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova>. s. 2.

²⁵ Srov. SVOBODOVÁ, Z. [ed] *K etické výchově*. Praha: Karez, 2011. ISBN 978-80-905117-0-5. s. 32.

²⁶ Srov. Tamtéž, 34.

²⁷ Srov. NIMRICHTOVÁ, K. Do škol se valí nové předměty. *Táborsko*, 29. ledna 2010, č. 24, s. 2.

(Graziano a Eisenberg, 1997, Penner, Fritzsche, Craiger a Frejfeld, 1995, Staub, 1974).²⁸

Zároveň je jisté, že mezery v etickém vzdělání a zanedbání výchovy morálky, budou vždy člověka oslabovat.²⁹ Vše se projeví v budoucnosti, kdy podle toho, jaká bude výchova a vzdělání, se ukáže pravá osobnost člověka.³⁰ Potřebnost etické výuky je evidentní. Proto se české školství nechalo inspirovat svými kolegy ze Slovenské republiky, kteří si v letech 1990 – 1993 experimentálně ověřili rozpracovanou verzi projektu výchovy k prosociálnosti od L. Lencze. Z experimentu vyplynuly velmi dobré výsledky, a proto je od roku 1993 etická výchova vyučována na základních školách v Slovenské republice jako povinně volitelný předmět. Základy projektu výchovy k prosociálnosti sestavil španělský pedagog R. Roche – Oliver z Nezávislé univerzity v Barceloně na počátku 80. let minulého století. Zaměřil se na vývoj charakteru dítěte a rozčlenil prosociální chování do patnácti faktorů, které jej ovlivňují. Deset z nich se týká žákem osvojovaných dovedností, dalších pět faktorů ovlivňuje chování dítěte ze strany pedagogů a rodičů.³¹ Cílem je nabídnout dětem formou prožitkové pedagogiky hodnotové a pozitivní postojové situace tak, aby se s nimi sžily a ujasnily si svůj pohled na věc.³²

L. Lenz uvádí:

„Čtyři znaky prosociálního chování:

1. Chování ve prospěch druhého, které nevyplývá z povinnosti.
2. Chování bez očekávání protislužby nebo vnější odměny.
3. Chování podporující reciprocitu (tj. podobné chování recipienta).
4. Chování, které nenaruší identitu subjektu (toho, který se chová prosociálně).

²⁸ Srov. HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5. s. 338.

²⁹ Srov. PIŤHA, P. *Výchova naděje společnosti*. Praha: Poustevník, 2006. ISBN 80-86610-18-7. s. 34.

³⁰ Srov. PALOUŠ, R., SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9. s. 112.

³¹ Srov. NOVÁKOVÁ, M. a Kol. *Učíme etickou výchovu*. Praha : Etické fórum ČR o.s., 2009. ISBN 978-80-7130-142-1. S. 9.

³² Srov. Tamtéž, s. 11.

Prosociální chování znamená:

1. Poskytnout fyzickou pomoc.
2. Poskytnout fyzickou službu.
3. Darovat, půjčit nebo rozdělit se.
4. Poradit, vysvětlit.
5. Potěšit a povzbudit smutné nebo utrápené lidi.
6. Vyjádřit pozitivní hodnocení druhých s cílem posilnit jejich sebeúctu.
7. Se zájmem a soustavně naslouchat druhému.
8. Snažit se pochopit druhé, pochopit jejich city (empatie).
9. Solidárnost – chování, které vyjadřuje účast na důsledcích (zvláště tragických), podmínkách, stavu, situaci nebo neštěstí druhých osob.
10. Snažit se o zmírnění protikladů dorozuměním a dohodou ve skupině, hledáním toho, co nás spojuje, vytvářet atmosféru pokoje.

(R. Roche-Oliver, konference Kroměříž 2003)

Prosociální osobnost má tyto charakteristické znaky:

1. Navzdory složitosti problémů je optimistická.
2. Je oporou institucí.
3. Přináší nové věci.
4. Umí poskytnout pomoc.
5. Projevuje jistotu v ovládní skutečnosti.
6. Je empatická, osobně přitažlivá.
7. Má smysl pro humor.
8. Umí se odosobnit a získávat následovníky.³³

Je tedy viditelné, že prosociálnost znamená citlivost vůči druhým a vůči jejich problémům, střídmost, moudrost a určitý nadhled, který je nezbytný pro humor.³⁴

³³ NOVÁKOVÁ, M. a Kol. *Učíme etickou výchovu*. Praha : Etické fórum ČR o.s., 2009. ISBN 978-80-7130-142-1. s. 13.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 13.

Na stejném principu pracuje Etické fórum České republiky (dále jen EfČR), o. s., které je vzdělávací institucí akreditovanou MŠMT ČR k výuce Kurzu etické výchovy – výchovy k prosociálnosti (akreditace vzdělávací instituce čj. MSMT 13 556/2012-25). Nezisková organizace, která má působnost po celé České republice a zároveň velký rozsah nabídky vzdělávání v oblasti etiky pro širokou veřejnost (školy, firmy, společnost). Jejím hlavní cílem je být prospěšná společnosti (výchova k slušnosti a morálce). Nabízí formou zážitkové pedagogiky nácvik sociálních dovedností, jež vedou k rozvoji osobnosti jedince. Tím se člověk zdokonaluje v mnoha oblastech svého já i života – komunikace, kreativita, zdravé sebevědomí, pozitivní hodnocení sebe i druhých aj. EfČR na poli české pedagogiky pracuje už čtrnáct let a díky kvalitním službám, profesionálním lektorům a široké nabídce kurzů v oblasti etické výchovy se stalo nedílnou součástí našeho vzdělávacího systému.³⁵

1.3 Učitel etické výchovy

Nejdůležitějším klíčovým prvkem při výuce nejen Etické výchovy je učitel. Člověk, který ovlivňuje rozvoj jedince nejenom po stránce vzdělání, ale i po stránce hodnotově-morální. Jeho úkolem je předat informace za přispění aktivity žáka. Jinak řečeno žák přijme informace a sám usiluje o dosažení cíle, byť je řízen učitelem.³⁶ Učitel je člověk, který má odbornou a pedagogickou přípravu, je občansky bezúhonný a morálně vyspělý.³⁷ Měl by být vzorem a nemělo by mu chybět zdravé sebevědomí a určitá vyváženost tak, aby dokázal využít svá pozitiva a zvládnout svá negativa. Průcha ve své knize popsal čtrnáct charakteristik pro *úplnou profesi* (podle Ornsteina a Levina, 1989, str. 43-44):

„Profesi (profesionála) musí vyznačovat:

- (1) *soubor znalostí a dovedností, který přesahuje znalosti a dovednosti laických osob,*
- (2) *smysl pro službu veřejnosti a celoživotní angažovanost pro ni,*
- (3) *aplikace výzkumu a teorie v praxi,*

³⁵ Srov. Etické fórum ČR. *Etické fórum ČR* [online]. © 2012 Etické fórum České republiky [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/o-nas>.

³⁶ Srov. PALOUŠ, R. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25415-2- s. 42.

³⁷ Srov. PRŮCHA, J. *Učitel: Současné poznatky o profesy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7. s. 31.

- (4) *dlouhá doba speciálního výcviku,*
- (5) *kontrola nad licenčními standardy a / nebo nad požadavky zahájení výkonu příslušného povolání,*
- (6) *autonomie v rozhodování o vybraných sférách vlastní pracovní činnosti,*
- (7) *přijetí zodpovědnosti za výkon činnosti a existující soubor výkonových standardů,*
- (8) *oddanost práci a klientům,*
- (9) *používání administrativy k usnadnění práce profesionálů,*
- (10) *existence samostatných sdružení (komor) příslušníků profese,*
- (11) *organizace poskytující akreditace pro individuální profesionály,*
- (12) *etický kód, pomáhající řešet sporné záležitosti při výkonu profese,*
- (13) *vysoká úroveň důvěry v jednotlivé pracovníky profese,*
- (14) *vysoká sociální prestiž a vysoký ekonomický status profesionálů.* ³⁸

Je pravda, že začínajícímu učiteli může některá z charakteristik chybět a postupem času se k nim dopracovává. Učitelská profese je tedy jakousi semiprofesií, která se díky zkušenostem, praxi a dalšímu vzdělávání zdokonaluje a získává na hodnotě. Váha jeho slov závisí na jeho poctivosti, upřímnosti a lásce k práci, a to pak vede k uznání a k autoritě.³⁹

Součástí učitelské profese je schopnost přizpůsobovat se konkrétním situacím ve škole. Být součástí celoživotního vzdělávání, které by mělo být přirozené v každém oboru, ne jenom v pedagogice.⁴⁰ Učitel etické výchovy se musí zapojit celistvě, tedy nejen si připravit téma, ale také si stanovit cíl, co s dětmi chce dělat a kam až je to může dovést.⁴¹ Etická výchova nezahrnuje jen strohé odpovědi na nevyslyšené otázky, znamená to mnohem víc, vnímat toho druhého, reagovat a zároveň hledat společné odpovědi. Učitel by měl s žáky rozmlouvat a vést dialog. Z dialogu proudí poznání. Základem dialogu je úcta – úcta navzájem, a to jak vychovatele k vychovávanému, tak i opačně.⁴² Učitel etické výchovy by žáka neměl naučit jen jakým způsobem dosáhnout jistého cíle, ale měl by ho naučit chtít něco víc. Tak aby nesklouzl do stavu normálnosti,

³⁸ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3. s. 169

³⁹ Srov. PÍŤHA, P. *Výchova naděje společnosti*. Praha: Poustevník, 2006. ISBN 80-86610-18-7. s. 87

⁴⁰ Srov. NIMRICHTOVÁ, K. Do škol se valí nové předměty. *Táborsko*, 29. ledna 2010, č. 24, s. 2.

⁴¹ Srov. SVOBODOVÁ, Z. [ed] *K etické výchově*. Praha: Karez, 2011. ISBN 978-80-905117-0-5. s. 32.

⁴² Srov. PALOUŠ, R., SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus: Filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9. s. 90.

neboť v životě jde o mnohem víc.⁴³ Měl by to být člověk z masa a z kostí, který i přes své chyby dokáže být autoritou. Dokáže na svých chybách s žáky pracovat. Učí vidět a cítit v člověku lidskost. Ve svých hodinách by měl být otevřený, citlivý, naslouchat, povzbuzovat. Měl by se snažit o dobré klima třídy, tak aby se žáci cítili bezpečně a přirozeně, tak aby mohli být sami sebou.⁴⁴ Lze říci, že v etické výchově se jedná o vztah, který by měl být plný partnerství, lásky, respektu, úcty k sobě i k druhým a zároveň se jedná o vztah, který je obtížný ve svých požadavcích a důsledný.⁴⁵ Učitel by se měl držet určitých zásad, tak aby byla využita etická výchova co nejefektivněji. Výchovný styl zahrnuje určité faktory, jež popisuje Nováková ve své metodice pro etickou výchovu:

„Pravidla výchovného stylu:

1. Vytvořme ze třídy výchovné společenství.
2. Přijmeme dítě takové, jaké je, a projevujme vůči němu přátelské city.
3. Připisujeme pozitivní vlastnosti (*vyjadřujeme pozitivní očekávání*).
4. Formulujeme jasná a splnitelná pravidla hry.
5. Reagujeme na negativní jevy klidným poukázáním na jejich důsledky (*induktivní disciplína*).
6. Vybízejme k prosociálnímu chování.
7. Odměny a tresty použijeme opatrně.
8. Zapojme do výchovného procesu i rodiče.
9. Buďme nositeli radosti.⁴⁶

Pedagog nemá lehkou úlohu. Vše, co z něho pramení, se projevuje v jeho práci. Jsou to jeho vědomosti, které žáky obohacují, ale i jeho život a zkušenosti, které promítá do svého jednání. Základy etického chování bývají motivací k nepřetržitému zdokonalování sebe sama a pokornému nahlížení na lidskou omezenost. Pak má jeho práce smysl pro žáky, pro něho samotného i pro celou společnost.

⁴³ Srov. SVOBODOVÁ, Z. [ed] *K etické výchově*. Praha: Karez, 2011. ISBN 978-80-905117-0-5. s. 37.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 40.

⁴⁵ Srov. NOVÁKOVÁ, M. a Kol. *Učíme etickou výchovu*. Praha : Etické fórum ČR o.s., 2009. ISBN 978-80-7130-142-1. s. 15.

⁴⁶ Tamtéž, s. 15.

2 CZŠ ORBIS- PICTUS

2.1 O škole

Církevní základní škola Orbis-Pictus (dále jen CZŠ Orbis-Pictus) je výjimečná malá škola rodinného typu. Jako jediná v České republice je zřízena farností. 1. 9. 2000 byla slavnostně otevřena a od té doby má své pevné místo v konkurenci tábořských škol. Svým přístupem a hlavně programem přitahuje stále více zájemců. Před šesti lety jsem se i já s mojí rodinou rozhodovala, kterou školu budou navštěvovat naše děti. Škola Orbis-Pictus nás nadchla svou otevřeností, radostí z pedagogické práce a nabídkou výukových programů. Nabízí svůj vlastní školní vzdělávací program nazvaný „Učíme se navzájem“, moderní metody ve výuce čtením a psaním ke kritickému myšlení RWCT, Genetickou (Kožiškovu) metodu počátečního čtení a psaní, projektové vyučování „Začít spolu“, prvky Montessori vzdělávacího systému. Každoročně organizuje letní a zimní ozdravné pobyty pro všechny třídy. Upřednostňuje individuální přístup k jednotlivci, podporuje integraci dětí s individuálními a specifickými poruchami. Mezi další důležité faktory patří i to, že je to škola křesťanská, vyzdvihuje hodnotovou a morální stránku člověka i světa. Snaží se ukázat, že víra a rozum mohou fungovat spolu, a to úplně přirozenou cestou.

Od samého počátku škola kladla důraz na komunikaci, vztahy mezi žáky, učiteli i vztahy společné, spolupráci s rodiči, úctu k druhému, pomoc, solidaritu, hodnotovou a morální orientaci, a to vše se snažila vkládat do výuky, výchovy i volnočasových aktivit. Na základě dlouhodobého fungování školy se pedagogové rozhodli vytvořit projekt, který by zhodnotil jejich dosavadní práci, využil jejich zkušeností a zároveň školu posunul dopředu správným směrem.

2.2 Projekt Otevřeno

Přesný název projektu zní: Inovace školního vzdělávacího programu – Výchova k prosociálnosti (dále jen projekt Otevřeno).

Iniciátorem a hlavním tvůrcem je Mgr. Jana Kosíková, speciální pedagožka školy, která sice již v současné době na CZŠ Orbis-Pictus nepracuje, ale dala směr a základní cíl tomuto projektu, věnovala se mu první rok jeho životnosti, samozřejmě s pomocí školy, která v něm i nadále pokračuje. Vedoucí projektu je Ing. Miroslava Nejezchlebová, ředitelka školy. Prvotní myšlenkou bylo přinést více sociálního citění a etické výchovy do školy. Projekt byl navržen, zpracován a poslán vyhledavateli výzvy na Krajský úřad v Českých Budějovicích. 1. ledna 2009 byl úspěšně schválen, v únoru byla podepsána smlouva a již 1. dubna 2009 byl začleněn pod zkráceným jménem projekt Otevřeno do výuky na CZŠ Orbis-Pictus. Projekt trval tři roky (2009 – 2011) s pětiletou udržitelností. Jeho součástí byly klíčové aktivity – čtyřikrát ročně projektové dny s daným tématem, jedenkrát ročně pětidenní kurz prosociálního chování (pro první až devátou třídu), jedenkrát ročně jednodenní Dny pro druhé (pro první až osmou třídu), jedenkrát ročně pětidenní dobrovolnické práce (pro devátou třídu). Tyto aktivity tvoří dohromady program osobnostního růstu žáka, do kterého jsou zahrnuti všichni žáci. Ředitelka školy Ing. Miroslava Nejezchlebová a Mgr. Jana Kosíková sestavily čtyři nosné tematické okruhy pro projektové dny:

Národnostní menšiny

Rodina jinak

Lidé s handicapem

Ekologie⁴⁷

Každý projektový den byl do podrobnosti naplánovaný a měl určitou časovou dotaci. Děti se v něm učily prosociálnímu chování formou prožitkové pedagogiky.

⁴⁷ Srov. Projekt Otevřeno. *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti* / www.projekt-otevreno.cz [online]. ©2009 [cit. 2013-03-19].

Dostupné z: http://www.projekt-otevreno.cz/index.php?sekce=projekt_otevreno.

Oblastí bylo celkem osm:

- Židé, holocaust, rasismus
- Rómové
- Stáří
- Děti ohrožené a bez rodiny
- Lidé s mentálním postižením a jejich svět
- Lidé psychicky nemocní a jejich svět
- Odpady
- Příroda za školou

Kurz prosociálního chování byl zaměřen na „prohloubení a upevnění dovedností, k osvojení postojů a základní hodnotové orientace žáků“⁴⁸ skrze zážitkovou pedagogiku. Ve Dnech pro druhé a v dobrovolnických pracích se žáci zaměřili na spolupráci a pomoc v neziskových organizacích.

Při uskutečňování projektu Otevřeno si škola zvolila ještě další tři cíle a to:

- ✓ vkládání co nejvíce svých zkušeností a poznatků do projektu
- ✓ rozšíření vzdělání pedagogického sboru
- ✓ začlenění etické výchovy do Školního vzdělávacího programu, inovace ŠVP

Na základě toho absolvoval celý pedagogický sbor CZŠ Orbis-Pictus dvouletý kurz etické výchovy. Tím se škola stala jednou ze dvou škol v České republice, která se zaměřila na vzdělávání všech svých učitelů ve škole v předmětu etická výchova. Pedagogický sbor ukončil kurz etické výchovy zkouškou a všichni získali certifikát.

⁴⁸ Projekt Otevřeno . Kurzy prosociálního chování. *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti / www.projekt-otvreno.cz* [online]. ©2009 [cit. 2013-03-19].
Dostupné z: http://www.projekt-otvreno.cz/index.php?sekce=kurzy_prosocialniho_chovani.

Do své koncepce škola zahrnuje program „**Osobnostní rozvoj žáka** (dále jen ORŽ)“, v kterém vidí důležitou součást základního vzdělávání. Je zaměřen hlavně na výchovu

k prosociálnosti a enviromentální výchově.

„Prosociálnost chápeme jako určitou morální zralost, která zahrnuje žákovu schopnost:

- přijmout sám sebe, druhé lidi a dobu, ve které žijeme jako dar
- umět aktivně a odpovědně reagovat na výzvy, které život přináší
- být vnímavý a odpovědný vůči přírodě
- být tolerantní, respektovat jiné národy, rasy, kultury
- porozumět a aktivně pomáhat sociálně znevýhodněným skupinám (starším a handicapovaným lidem)
- být odolný vůči sociálně patologickým jevům⁴⁹

Na základě těchto zkušeností a znalostí zdokonalila hodiny Strategie osobnostního rozvoje, které se vyučují na druhém stupni v osmé a deváté třídě.

Škola Orbis-Pictus také zařadila po vytvoření ORŽ v rámci projektu Otevřeno do dodatku č. 2 zahrnující změny Školního vzdělávacího programu pro základní vzdělání k 1. září 2011 v části 3.2 VÝCHOVNÉ a VZDĚLÁVACÍ STRATEGIE tzv. **existenciální kompetence**. Tyto kompetence mají vést žáka „k zodpovědnosti za jeho život, k hledání smyslu života, k hlubšímu poznání sebe a druhých, mají pomáhat orientovat se v životních hodnotách. Docílí se to pomocí strategií, o které učitel usiluje:

Učitel vede žáky k objevování smyslu života.

Učitel bezpodmínečně přijímá žáky a vytváří atmosféru bezpečí a důvěry.

Učitel motivuje žáky k hlubšímu sebepoznávání a k sebepřijímání.

⁴⁹ Program ORŽ. In: *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti* / www.projekt-otevreno.cz [online]. ©2009 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: http://www.projekt-otevreno.cz/index.php?sekce=program_orz.

Učitel rozvíjí u žáků vnímání života jako daru.

Učitel motivuje žáky k střídání životního stylu, skromnosti a pokoře.

Učitel vede žáky k rozlišování mezi realitou a pseudorealitou, motivací a manipulací.

Učitel podporuje žáky v objevování a naplňování životních hodnot.

Učitel vědomě začleňuje příklady pozitivních vzorů.

Učitel učí žáky překonávat překážky a chápat je jako cestu k osobnostnímu růstu.

Učitel ukazuje na hodnoty rodinného života a mezilidských vztahů, spolupracuje s rodinami žáků.

Učitelé jdou žákům příkladem – bezpodmínečným přijímáním žáků, iniciativním a pozitivním přístupem k životu.⁵⁰

⁵⁰ Školní vzdělávací program. *Orbiska* [online]. Copyright © Orbis Pictus 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.orbiska.cz/images/soubory/svp-dodatek2.pdf>. s. 10.

3 PRAKTICKÁ ČÁST - VÝZKUM

3.1 Úvod

Pro tento výzkum jsem si vybrala Církevní základní školu Orbis-Pictus v Táboře. Svou filosofií a charakteristikou se liší od ostatních škol. Staví na pevných základech křesťanských hodnot a správném morálním jednání. Je to škola otevřená, která spolupracuje s širokou veřejností. V rozhodnutí zúčastnit se kurzu etické výchovy viděla dobrou příležitost, jak zdokonalit přístup k dětem, efektivně začlenit prvky etické výchovy do výuky a zároveň zkvalitnit vzdělání a zkušenost svých pedagogů.

3.2 Cíl a předmět výzkumu

Cílem výzkumu bylo hodnocení přínosu kurzu etické výchovy pro školu, samotné učitele i žáky.

Cíl byl naplněn prostřednictvím následujících problémových okruhů:

- ✓ Zjistit, co kurz přinesl pozitivního a negativního pro školu.
- ✓ Zjistit, jakou formou se učí etická výchova ve škole.
- ✓ Zjistit, jak kurz etické výchovy ovlivnil pedagogy profesně i osobně.
- ✓ Zjistit, zda jsou začleněny prvky etické výchovy do výuky.

3.3 Metodika

Pro svůj výzkum jsem si zvolila metodu rozhovoru, dotazníkového šetření a techniku pozorování. Výhodou rozhovoru bylo osobní setkání s paní ředitelkou, s níž jsem pak i nadále spolupracovala při další organizaci výzkumu.

Dotazníkové šetření učitelského sboru bylo provedeno počítačovým dotazováním elektronickou poštou. Někteří pedagogové požádali o tištěný dotazník. Kurz etické

výchovy absolvovalo šestnáct pedagogických pracovníků. V současné době jich z tohoto počtu ve škole pracuje jedenáct – jedna učitelka je na mateřské dovolené, dvě učitelky na dotazník neodpověděly, čtyři pedagogičtí pracovníci odpověděli elektronickou poštou a tři vyplnili dotazník písemně. Poslední je paní ředitelka, která absolvovala rozhovor, o kterém je zmínka výše.

Dotazování žáků druhého stupně bylo provedeno ve škole během vyučovací hodiny. Každý respondent dostal vlastní dotazník, který sám vyplnil. Dotazování bylo anonymní, což podstatně zvýšilo ochotu respondentů zodpovědět otázky. Při dotazování žáků byla možnost objasnění otázky hned na místě, pokud ji dotazovaný zcela nepochopil.

Současně byl dotazník ošetřen souhlasem rodičů. Po dohodě s paní ředitelkou byla s dostatečnou časovou rezervou rozeslána elektronickou poštou informace o dotazníku každému z nich, aby měl možnost se vyjádřit. Z šedesáti žáků se zúčastnilo čtyřicet tři.

Další výzkumnou techniku, kterou jsem použila, bylo pozorování spojené s charakteristikou učitelky, se kterou jsem úzce spolupracovala. Na základě osobního rozhovoru jsem se rozhodla navštívit hodiny hudební výchovy v páté třídě a v sedmé třídě, kde jsem získala poznatky pro svou práci.

3.4 Harmonogram výzkumu

Výzkum proběhl v únoru a v březnu 2013.

Jednotlivé úseky výzkumného šetření

1. – 10. února - příprava a konzultace dotazníků, rozhovoru a pozorování, dohoda s vedením školy o možnosti provést šetření
11. února – předvýzkum – dotazování vybraných žáků za účelem aktivní či pasivní reakce na dotazník
12. února – rozeslání informace o dotazníkovém šetření rodičům, žádost o souhlas
13. února – příprava a tisk dotazníků

14. února – 24. února – sběr dat

– rozhovor s paní ředitelkou

– rozeslání dotazníků pedagogickému sboru prostřednictvím
elektronické pošty

18. března – pozorování páté třídy při hodině hudební výchovy

20. března – pozorování sedmé třídy při hodině hudební výchovy

3.5 Výsledková část rozhovoru s ředitelkou školy Ing. Miroslavou Nejezchlebovou

K myšlence zabývat se etickou výchovou na škole Orbis-Pictus vedlo ředitelku poznání, že otázky morálky, hodnot, vztahů (přátelství, spolupráce, pomoc bližnímu...) v sobě řeší skoro každý, i když ne všichni nahlas. Škola je křesťanská a tímto směrem se i nadále chtěla orientovat. Etickou výchovu ředitelka vnímala jako vhodný prostředek pro rozvoj školy.

O kurzu etické výchovy se dozvěděla před deseti lety, prostřednictvím pozitivního ohlasu absolventů prvních kurzů EV, organizovaných olomouckým Arcibiskupstvím.

Kurzem byla nadšena, protože kurz byl dobře nastaven, měl správnou atmosféru a účastnili se ho zajímaví lidé; délka trvání byla 2 roky (250 výukových hodin). Zakončení kurzu náročnou zkouškou bylo pro paní ředitelku zárukou dobře provedené práce.

Jednotlivá setkání v kurzu, která museli absolvovat všichni učitelé, zahrnovala jak poznatky z teorie, tak i poznatky z prožitkové pedagogiky. Obzvláště silné a do hloubky jdoucí byly čtyřdenní výjezdy. Nakonec absolventi museli zvládnout závěrečnou práci a těžké teoretické zkoušky.

Na otázku „*Co to obnášelo pro školu?*“ zazněla jednoznačně odpověď „*Sehnat finanční prostředky z neziskové sféry tak, aby to školu co nejméně zatížilo.*“

Paní ředitelka se rozhodla zapojit celý pedagogický sbor proto, že CZŠ Orbis-Pictus je malá rodinná škola, která si zakládá na vzájemných vztazích a snaží se pracovat jako jeden tým. Nebylo o čem přemýšlet, smysl viděla jediné v tom, když do kurzu půjdou všichni pedagogičtí pracovníci.

Učitelé museli obětovat mnoho volného času, to bylo viditelné negativum, ale dobrá myšlenka na začátku přesvědčila celý pedagogický sbor.

Po absolvování kurzu převážila pozitiva. Škola pracuje jako tým a vztahy se upevnily. Práce se daří a má pevné základy. Došlo ke zlepšení klimatu a čitelnějšímu profilování školy.

Negativa ředitelka nevnímá žádná.

Z odpovědi na otázku „*Myslíte si, že by tento kurz měli absolvovat všichni učitelé základních škol?*“, vyplynulo, že ano, a to hlavně proto, že společné sdílení a vzdělávání má přínos nejen pro jedince, ale i pro tým.

Etická výchova je vyučována na škole průřezově. Sama ředitelka se jí snaží začlenit do výuky co nejvíce a co nejčastěji. Díky tomu se také zlepšila atmosféra školy a její celkové fungování.

3.5.1 Shrnutí

Z odpovědí ředitelky vyplynulo, že rozhodnutí proškolit všechny zaměstnance CZŠ Orbis-Pictus v etické výchově bylo správné, přínosné a veskrze obohacující. Absolvování dvouletého kurzu přineslo mnoho pozitivních rysů do celkového klimatu školy i vzájemných vztahů, a to nejen na rovině profesní, ale i osobní. Etická výchova je zařazována do výuky průřezově.

3.6 Výsledková část dotazníků pro učitelský sbor

Většina učitelského sboru se o kurzu etické výchovy dozvěděla v zaměstnání, dále v médiích, v jednom případě z farnosti od přátel.

Kurzu se zúčastnili všichni, a to na základě skutečnosti, že byl povinný.

Na otázku „*Co obnášelo absolvování kurzu (např. čas, praxe aj.)?*“, učitelé odpověděli jednohlasně – jeho intenzita a náročnost na čas. To bylo jediné negativum.

Pozitivně vnímali objevení nových metod a nové činnosti pro pedagogickou praxi, lepší poznání kolektivu, stmelení týmu a spolupráci. Podrobnější seznámení s programem Etického fóra a získání množství nových poznatků mělo kladný přínos pro praxi. Za zmínku stojí, že dvě odpovědi se týkaly i rozvoje osobního života.

Kurz by učitelé doporučili široké školské veřejnosti hlavně kvůli potřebě společnosti, která by měla znovuobjevit morální a etické hodnoty. Dalším přínosem je osobnostní růst i zkvalitnění pedagogických přístupů v praxi. Jedna zajímavá odpověď zněla ano i ne. Etická výchova by se měla učit jen za předpokladu dobrovolného rozhodnutí. Pokud by byl učitel nucen, nemělo by to takový přínos a ani význam.

Po absolvování kurzu etické výchovy učitelé svou výuku díky poznatkům a dovednostem z kurzu částečně změnili, upravili a zdokonalili. Začleňují více prvků etické výchovy a věnují se reflexi a zpětné vazbě.

3.6.1 Shrnutí

Všichni učitelé se shodli v tom, že etická výchova má smysl a budoucnost. Kurz etické výchovy pro ně byl obohacující a přínosný pro jejich pedagogickou praxi. Díky poznatkům a spolupráci v celém týmu mohou efektivněji a kvalitněji pracovat s dětmi.

3.7 Výsledková část dotazníků pro žáky druhého stupně

Děti na druhém stupni odpovídaly srozumitelně a rychle. Z jejich odpovědí vyplynulo, že ve škole pracují ve skupinkách a to dvakrát až třikrát týdně.

Velká většina preferuje práci ve skupině. Pět respondentů pracuje raději samo a u dalších sedmi rozhoduje konkrétní situace.

Žáci jsou zvyklí si pomáhat a spolupracovat.

Z odpovědí bylo zjištěno, že žáci si mezi sebou nejvíce pomáhají s učením a s půjčováním školních pomůcek. Zároveň jsou všímavé k ostatním a sdílí s nimi problémy.

Odpověď „ano“ byla zaznamenána na otázku „Slyšela jsem, že během roku máte zařazeny do vyučování projektové dny?“

Nejvíce žáky zaujal projektový den Jordán, Projekt s Přírodní školou z Prahy a projektový den Dětské domovy.

Děti nejčastěji odpovídaly, že v rámci dobrovolnických prací navštěvují G-centrum, které slouží jako domov pro seniory. Pomáhají neziskovým organizacím v Táboře a jeho okolí a též se starají o vzhled města Tábora a jeho přilehlých částí sběrem odpadků.

Ozdravné pobyty, na které žáci každoročně jezdí, využívají převážně na sport, zábavu, odpočinek, poznávání nových míst, lidí, ale i svých kamarádů.

3.7.1 Shrnutí

Z odpovědí lze vyčíst, že ve výuce jsou začleněny prvky etické výchovy, aniž by o tom žáci sami věděli. Součástí hodin je rozvoj komunikace a spolupráce, pomoc a ohleduplnost vůči druhým, všímavost a kamarádství. To je na této škole samozřejmostí. Co se týče projektových dnů a projektů vůbec, děti si je pamatují a dokážou napsat, který je oslovil nejvíce. Ozdravné pobyty mají rády.

3.8. Výsledková část pozorování při hodinách hudební výchovy

Na základě osobního rozhovoru a času stráveného ve třídách při hodinách hudební výchovy (páté a sedmé třídy) s paní Mgr. Danou Milerovou jsem získala zajímavé poznatky nejen o ní, ale i o průběhu hodin ve škole. Paní učitelka je zaměstnankyní školy téměř od jejího založení a s etickou výchovou se ztotožnila okamžitě. Ve své praxi měla vždy blízko k prožitkovým metodám výuky. Velký význam vidí v kooperativním vyučování, v individuálním přístupu k dětem a v rozvoji schopností sebehodnocení a zdravého sebevědomí. Snaží se o dobré klima třídy a zároveň o pocit bezpečí a důvěry tak, aby děti chodily do školy spokojené a s radostí. Pro CZŠ Orbis-Pictus je toto vše prioritou, a pro paní učitelku je tedy škola ideálním prostředím jak využít svých zkušeností a etické výchovy. Zároveň však konstatuje, že mnohé postupy a metody v absolvovaném kurzu využívala již v minulosti na základě své intuice,

a přiznává, že to v mnohých případech nedotáhla do konce, nepropracovala dostatečně cíle a metodiku. Díky kurzu si utřídila znalosti a získala jasnější představu o propojenosti jednotlivých složek výchovného procesu. Velký význam vidí i v tom, že pro dnešní svět je nezbytná morální obroda. Etická výchova je jedním z důležitých nástrojů a součástí toho je i učitel, který vše může zprostředkovat skrze sebe. Paní učitelka tedy hledá, vnímá, doufá, věří, objevuje, přijímá, učí se, žije a pak se o to vše dělí se svými dětmi, které jsou jí svěřeny.

3.8.1 Hodina hudební výchovy v páté třídě

Děti byly připraveny na hodinu hudební výchovy. Po příchodu do třídy s paní učitelkou jsme se pozdravili, já jsem se představila a usadila jsem se do rohu v odpočinkové zóně (každá třída má odpočinkovou část, tvoří ji prostor pro hru, komunikaci a relaxaci).

Paní učitelka pozvala žáky na koberec do kroužku. Když se všichni pohodlně usadili, učitelka položila otázku „Jak se dnes cítíte? Zkuste svou náladu, své pocity v této chvíli, své rozpoložení vyjádřit nějakou písničkou?“ Bylo vidět, že děti jsou na tuto formu výuky navyklé, chovaly se přirozeně a bez ostychu. Hned začaly řešit, jakou píseň zazpívat. Učitelka jim nechala určitou dobu na promyšlení a pak vyzvala nedočkavce. Zazpíval píseň Na tom Bošileckým mostku. Slovo pak předal svému spolužáku po své pravici atd. Písňe zaznívaly různé – Okolo Třeboně, Černé oči jděte spát, Co jsem měl dnes k obědu, Na Okoř je cesta, Červený šátečku. Mezi žáky byli i tací, co nevěděli, co mají zazpívat anebo nechtěli. Automaticky poslali slovo dál, aniž by se nad tím někdo pozastavil. Když potom na písničku přišli, přihlásili se o slovo. Po vystřídání všech následovala metoda „Poslední slovo patří mně“ - žáci přemýšleli, proč si jejich spolužák vybral tu či onu písničku, diskutovali o jeho rozpoložení, náladě a proč takovou náladu má. On pokud chtěl, odpověděl a vysvětlil. Tím diskuze skončila. Bylo zajímavé sledovat jejich přemýšlení o žákovi, který zpíval Černé oči. Všichni si mysleli, že je ospalý. On si ale vybral píseň na základě toho, že jeho maminka má černé oči a on na ni právě myslel. O písni Okolo Třeboně si zase děti myslely, že jejich spolužák má rád koně. On ale konstatoval, že byli v Třeboni na výletě a chce jim o tom vypravovat. Pár slov tedy zaznělo i o městě Třeboni. Paní učitelka jim pak poděkovala za odpovědi a pokračovalo se dál. Začala se ptát dětí, jestli pro ně bylo těžké vyjádřit

písní, jak se cítí. Odpovědi zazněly různé, někdo odpověděl, že ano, někdo ne. Další otázka zněla: „Bylo ti nepříjemné, když se o tobě mluvilo?“ Většinou jim to nevadilo. „Jaké bylo poslouchat názory spolužáků na tvoji náladu?“ Nevadilo, někdy byli pobaveni názory ostatních (při písničce Koulelo se koulelo si děti myslely, že spolužák je smutný, ale on si vybral tuto píseň, protože ho jiná nenapadla a měl jablko k svačině). Také bylo zajímavé, že dvě děti zazpívaly stejnou písničku, ale každá vyjadřovala jiné pocity a rozpoložení; rozdílná byla její interpretace (mimika, tempo, dynamika). Jeden žák se u písně usmíval, protože měl dobrou náladu a bylo mu příjemně. Druhý ji zpíval bez nálady, protože byl unavený, měl rýmu a v noci špatně spal. Na konec jsem se zapojila i já a zazpívali jsme si jednu z písniček, která byla radostná a optimistická – Na Okoř je cesta.

3.8.1.1 Shrnutí

V tomto komunitním kruhu se děti učí naslouchat jeden druhému, pokouší se pojmenovat a vyjádřit své vlastní pocity, rozvíjejí svou tvořivost. Žáci i učitel nahlédnou do nálady jednotlivých dětí, mohou odhalit důvod jejich případné roztěkanosti, obav, nejistoty a podobně.

3.8.2 Hodina hudební výchovy v sedmé třídě

Po příchodu do třídy jsem se představila a sedla jsem si do rohu odpočinkové zóny. Paní učitelka představila svůj plán pro danou hodinu. Děti rozdělila do skupin po čtyřech tak, že si každý žák vylosoval lísteček s úryvkem nějaké známé lidové písně. Na povel všichni začali tu svou píseň beze slova broukat a měli se podle toho spojit do skupinek – byl to zmatek, některé děti špatně intonovaly a musely se hodně snažit, aby z jejich prezentace písně spolužáci poznali, o kterou skladbu jde. Každá skupina si potom našla ve třídě své zázemí a připravila si papír a tužky. Zástupci každé skupiny (tzv. špióni) šli s paní učitelkou za dveře, kde jim potichu zazpívala písničku. Do třídy pak vstoupili najednou a beze slova museli namalovat obrázek, který výstižně tuto písničku popisuje. Špióni mohli použít mimiku a gestikulaci, nikoli slova. Když někdo písničku poznal, napsal název vedle na papír. Postupně se takto vystřídali všichni. Potom se shromáždili na koberci a učitelka zjišťovala, co bylo pro ně obtížné – malovat nebo hádat? Která písnička byla pro malování nejtěžší? Děti bavilo obojí, líbilo se jim napětí při hádání i vymýšlet znázornění písničky. Na konci lekce děti beze slova

hodnotily aktivitu. Někdo se usmál, někdo zatleskal, někdo dal palec vzhůru, někdo kroutil hlavou ne. Aktivita nebyla na celou hodinu. Do konce zbývalo ještě patnáct minut, které se vyplnily zpěvem a hudbou. Já jsem se samozřejmě přidala.

3.8.2.1 Shrnutí

Z pozorování jsou čitelné prvky etické výchovy, jako je rozvoj kreativity (malování), sebeovládání a trpělivosti při zachování a udržování daných pravidel, soustředění se, spolupráce a komunikace bez slov.

3.9 Závěr výzkumu

CZŠ Orbis-Pictus má od svého založení základní cíle, kterých se snaží dosáhnout, a zároveň si stanovuje další a další nové cíle. Součástí těchto školních hodnot je morálka, individuální přístup k dítěti, dobré vztahy v pedagogickém sboru, ale i s dětmi a jejich rodiči. Jistým způsobem se snažila již dříve toto vše vkládat do fungování školy. Díky kurzu etické výchovy, jenž tým školy cítí jako velký přínos, se všichni hodně naučili. Zlepšili svou pedagogickou praxi díky vědomostem a dovednostem, které si osvojili v kurzu. Jako tým jsou ještě více spjatí. Práce na tomto projektu je přesvědčila o dobré vizi školy a ujistila je, že jdou správným směrem. Vkládání prvků etické výchovy průřezově do vyučování umožňuje použití v každém ročníku.

Co se týče žáků, kteří neznají teorii a mohou čerpat jen ze svých dosavadních zkušeností, potvrdili svými odpověďmi přítomnost prvků etické výchovy ve výuce. Spolupráce, komunikace, přátelství, solidarita, pochopení pro druhé či pomoc vnímají jako samozřejmost. Projektové dny s prosociální tematikou umožňují žákům podívat se do oblastí života, kam mají děti jen omezený přístup. Setkání s lidmi, kteří něco prožili, s generací, která zažila obě války, s nemocnými a potřebnými, pomáhají uvědomit si cenu života a hodnoty kolem nás. Všichni žáci se také aktivně zapojili do pomoci druhým v některé z charitativních organizací v regionu. Zimní ozdravné pobyty a letní kurzy prosociálního chování je učí spolupráci a komunikaci se svými kamarády a pedagogy.

Pro doplnění celkového pohledu jsem využila přímé pozorování. Vybrala jsem si hodinu hudební výchovy. Chtěla jsem vědět, jak konkrétně v těchto hodinách lze použít

etickou výchovu. Zjistila jsem, že prvky etické výchovy jsou vkládány do výuky a jsou její nedílnou součástí. Žáci se dokážou uvolnit a spolupracovat, bavit se a zároveň se učit, objevovat svět, a to svůj vlastní (city, nálada), ale i svých spolužáků, přirozenou formou. Přínos pro školu je tedy jednoznačně kladný a hlavně ocenitelný jak pro děti a školu, tak i pro celou společnost.

ZÁVĚR

Impulesem pro zpracování této práce byla moje osobní zkušenost se školou, kterou navštěvují moje děti. Škola mě od začátku zaujala svými programy a přístupem k dětem i k široké veřejnosti.

V teoretické části bylo cílem bakalářské práce popsat obsáhlé téma etické výchovy. Výklad základních pojmů jako je filosofie a etika měl upozornit na propojení s etickou výchovou. Nahlédnutím do vzdělávací soustavy ČR bylo potvrzeno zakotvení etické výchovy a rozvoj v této oblasti. Jedním z příkladů je Etické fórum, které pomáhá k celoživotnímu vzdělávání pedagogických pracovníků i veřejnosti v oblasti etické výchovy, a jehož snahou je, aby byla součástí školního vzdělávání. Vidím to jako pozitivní směr do budoucnosti, který může změnit celkový vzhled školství a výuky jako takové.

V rozvoji etické výchovy jsou evropské země o krok vepředu. My jsme byli nejen ochromeni komunistickou dobou, za jejíhož trvání byl omezen přísun informací, nových metod a poznatků, ale i pozdější změnou režimu, která uvedla Českou republiku do bezbřehého liberalismu, chaosu a nepořádku. Můj pohled na společnost je kritický a tedy hledání žebříčku hodnot a uznávání etického či morálního jednání je aktuální. Mnozí autoři, zmínění v této práci, v tomto vidí klíčový problém, který nelze přehlížet. Etická výchova může být jedním z důležitých nástrojů jak pomoci této společnosti. Děti a mládež, které ve svém vzdělávání mají podporu prvků etické výchovy, jsou vedeny k vytváření si „zdravých“ postojů a správného chování k sobě, k ostatním i ke společnosti. Pomocí zážitkové pedagogiky mohou spoustu věcí vidět a cítit na vlastní kůži, a tím si k tomu vytvořit vztah. Důležitým prostředníkem, který jim toto umožňuje a pomáhá jim při procesu formování a hledání smyslu života, je učitel, a to je i konstatováním mé práce. Tato osoba je nedílnou součástí vzdělávacího procesu. Pro svoji praxi potřebuje nejen zdokonalovat své vědomosti ale i sám sebe.

Kapitola o Církevní základní škole Orbis-Pictus je souhrnem všeho, čím je. Tato malá rodinná škola se liší od samého vzniku, kdy byla jako jediná v České republice založena farností. Je vedena v duchu křesťanských morálních hodnot. Svůj školní vzdělávací program rozšířila o tzv. existenciální kompetence, které mají vést žáka k otázkám a k odpovědím na základní témata (život, smysl, odpovědnost, pochopení sebe samého a druhých), a tím mu umožnit orientaci v životních hodnotách a cílech. Dále pak využívá moderní vyučovací metody a nabízí individuální přístup. Doménou dalšího vzdělávání jsou projektová a tematická vyučování. Velkým přínosem byl projekt Otevřeno, kterým se začala cesta etické výchovy ve škole. V prosociální výchově viděli učitelé Orbis-Pictus dobrý a účinný nástroj, který vede k rozvoji osobnosti jedince. Učí ho zdravému sebevědomí, komunikaci, k pozitivnímu hodnocení sebe i druhých. Celý pedagogický sbor byl přesvědčen o jeho pozitivním přínosu pro žáky i pro fungování školy a podstoupil jako jeden ze dvou v celé České republice kurz etické výchovy.

Poslední částí byl výzkum, který se týkal konkrétního fungování školy a začleňování prvků etické výchovy do výuky.

Jakmile jsem vstoupila za dveře školy, stala jsem se její součástí. Pověst o tom, že učitelé jsou jeden tým a vzájemně si pomáhají, je pravdivá. Je to i tím, že škola je malá, má v každém ročníku pouze jednu třídu a interní pedagogický tým se skládá z třinácti zaměstnanců.

První můj krok vedl samozřejmě k ředitelce školy, která ji vede již od jejího založení (1. září 2000). Rozhovor s ní byl zajímavý. Otázky se týkaly hlavně kurzu etické výchovy na škole a využití získaných zkušeností. Absolvování kurzu mělo pozitivní dopad na školu, a to jak na samotné učitele, kteří byli kurzem ještě více stmeleni, tak i pro samotné žáky, kteří mají obohacenou výuku o prvky etické výchovy. Rozhodnutím začlenit etickou výchovu průřezově dala paní ředitelka velký prostor pro „její všudypřítomnost“.

Samotní učitelé odpovídali formou dotazníkového šetření. V podstatě měli stejný nebo podobný názor jako paní ředitelka. Vidí v kurzu efektivní formu jak využít prvky etické výchovy a možnost do budoucna pro ostatní školy a jejich vedení.

Dotazník pro žáky byl laděn tak, aby nezahrnoval žádnou teorii. Jak už bylo řečeno etická výchova na CZŠ Orbis-Pictus je začleňována do výuky průřezově formou zážitkové pedagogiky. Děti neumějí popsat, co je etická výchova, ale dokážou, pokud se jich výstižně zeptáme, popsat prvky etické výchovy, aniž by věděly, že o ně jde (spolupráce, komunikace, empatie, pomoc aj.). Jejich odpovědi potvrdily, že na škole se s etickou výchovou pracuje.

Poslední částí výzkumu byla návštěva hodiny hudební výchovy, a to v páté a sedmé třídě. Sledovala jsem konkrétní využití prvků etické výchovy přímo v terénu. Atmosféra, která vládla při těchto hodinách, ve mně vyvolala pocity pohody, uvolnění, spontánnosti, přirozenosti, spolupráce, radosti a bezpečí. Nápaditá forma výuky děti zaujala a byla pro ně atraktivní. Přesně to, co si přeji pro svoje děti, aby zažívaly ve škole. V CZŠ Orbis-Pictus vidím určitou naději, že pokud se sejdou správní lidé na správném místě, mohou dosáhnout vysokých a společností prospěšných cílů. Je vidět, že jim není lhostejná budoucnost jejich svěřenců. Neustále na sobě pracují a kladou si před sebe další nové cíle, ke kterým směřují. Chtějí ve své práci hledat nové možnosti jak se lépe přiblížit dětem. Celý pedagogický sbor se snaží dosáhnout toho, aby pro děti byl autoritou, dobrým příkladem a předal jim kvalitní vzdělání. Zároveň škola nechce být pro žáky jen hezkou vzpomínkou, touží v nich zanechat hodnoty a morální chování, které tahle doba tak moc potřebuje.

Budoucnost našich dětí je v rukách nás všech, jsme přece součástí společnosti. Pokud se naučíme vést své děti k zodpovědnosti, k lásce, k pomoci, k spolupráci, k pozitivním hodnotám nemusíme se budoucnosti bát. Děti jsou poklad, který nesmíme ztratit.

SEZNAM LITERATURY

ADAMOVIÁ, L. a KOL. *Základy filosofie, etiky*. Praha: Fortuna, 2007.
ISBN 80-7168-905-X.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
ISBN 978-807-195-414-9.

HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006.
ISBN 80-7367-092-5.

KOHÁK, E. *Svoboda svědomí soužití*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.
ISBN 80-86429-35-0.

NIMRICHTOVÁ, K. Do škol se valí nové předměty. *Táborsko*, 29. ledna 2010, č. 24

NOVÁKOVÁ, M. a Kol. *Učíme etickou výchovu*. Praha : Etické fórum ČR o.s., 2009.
ISBN 978-80-7130-142-1.

PALOUŠ, R. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
ISBN 80-04-25415-2

PALOUŠ, R., SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus: Filosofické základy teorie výchovy*.
Praha: Karolinum, 2011.
ISBN 978-80-246-1901-9.

PIŤHA, P. *Výchova naděje společnosti*. Praha: Poustevník, 2006. ISBN 80-86610-18-7.

POSPÍŠIL, J., ROUBALOVÁ, M. (eds) *Mládež a hodnoty....výchova k hodnotám
v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti: sborník z mezinárodní konference
konané ve dnech 4. – 5. Listopadu 2012 v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého,
2010. ISBN 978-80-7409-035-6.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.

PRŮCHA, J. *Učitel: Současné poznatky o profesy*. Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-621-7.

SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-357-1.

SVOBODOVÁ, Z. [ed.] *Důstojně a radostně*. Středokluky, 2012.
ISBN 978-80-86057-75-0.

SVOBODOVÁ, Z. [ed.] *K etické výchově*. Praha: Karez, 2011.
ISBN 978-80-905117-0-5.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

DOBEŠ, J. Etická výchova, moderní české dějiny, badatelské aktivity a matematická gramotnost – ministerstvo školství nabízí dotace z evropských fondů (OPVK), MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/eticka-vychova-moderni-ceske-dejiny-badatelske-aktivity-a-1>

Etické fórum ČR. *Etické fórum ČR* [online]. © 2012 Etické fórum České republiky [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.etickeforumcr.cz/eticke-forum/o-nas>

Kurzy prosociálního chování. *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti / www.projekt-otvreno.cz* [online]. ©2009 [cit. 2013-03-19].

Dostupné z:

http://www.projekt-otvreno.cz/index.php?sekce=kurzy_prosocialniho_chovani

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha:Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

MŠMT vydalo doplňující vzdělávací obor ETICKÁ VÝCHOVA: Opatření ministryně školství, MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova>

Program ORŽ. In: *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti / www.projekt-otvreno.cz* [online]. ©2009 [cit. 2012-03-27].

Dostupné z: http://www.projekt-otvreno.cz/index.php?sekce=program_orz

Projekt Otevřeno . Kurzy prosociálního chování. *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti* / www.projekt-otevreno.cz [online]. ©2009 [cit. 2013-03-19].

Dostupné z: http://www.projekt-otevreno.cz/index.php?sekce=kurzy_prosocialniho_chovani

Projekt Otevřeno. *OTEVŘENO - projekt výchova k prosociálnosti* / www.projekt-otevreno.cz [online]. ©2009 [cit. 2013-03-19].

Dostupné z: http://www.projekt-otevreno.cz/index.php?sekce=projekt_otevreno

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © MŠMT 2006-2012 [cit. 2013-03-19].

SVOBODOVÁ, Z. Koncepce etiky. *Nelhostejnost: Koncepce etické výchovy* [online]. 2010 [cit. 2013-03-31]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/nelhostejnost/>

Školní vzdělávací program. *Orbiska* [online]. Copyright © Orbis Pictus 2013 [cit. 2013-03-19]. Dostupné z: <http://www.orbiska.cz/images/soubory/svp-dodatek2.pdf>

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloh I.** Rozhovor s ředitelkou Ing. Miroslavou Nejezchlebovou
Příloha II. Dotazník pro učitelský sbor
Příloha III. Dotazník pro žáky druhého stupně

Příloha I

Níže uvedený text je přepis rozhovoru s paní ředitelkou Ing. Miroslavou Nejezchlebovou.

Rozhovor s ředitelkou ing. Miroslavou Nejezchlebovou

Co Vás vedlo k myšlence zabývat se etickou výchovou na Vaší škole?

Odpověď: Podle mého názoru vztah k etické výchově má v sobě každý. Všichni (někdy však ne nahlas) řešíme otázky morálky, hodnot, vztahů – např. přátelství, spolupráce, pomoci svým bližním... Začlenění etické výchovy do vzdělávání na základní škole nebylo tedy násilné či těžké rozhodnutí. Potřeba jít v každé vztahové problematice do hloubky a současně jasně profilovat křesťanskou školu vedla mě i mé kolegy pedagogy k rozhodnutí, abychom do školního vzdělávacího programu začlenili etickou výchovu průřezově. A tak jsme napsali a podali grantový projekt Otevřeno, který jsme ušili naší škole na míru. S žádostí jsme uspěli hned v 1. výzvě OP VK.

Kde jste se dozvěděla o kurzu etické výchovy?

Odpověď: Beru etickou výchovu jako životní styl. Ovšem až poté, co jsem se o ní více dozvěděla. Poprvé jsem se s pojmem etická výchova (jako vyučovací předmět) setkala snad před 10 lety, kdy jsem slyšela množství kladných ohlasů z řad absolventů prvních kurzů organizovaných Arcibiskupstvím olomouckým.

Čím Vás tento kurz oslovil?

Odpověď: Dvouletý kurz, který jsme ve škole absolvovali, mě oslovil vším. Byl to přímý zásah do srdce od prvního setkání s lektorkami Etického fóra. Rozezněl mé skryté struny – a občas dost nahlas. A celkově mě zcitlivěl směrem k lidem. Nikdy nezapomenu na atmosféru vzájemnosti, naslouchání, pochopení, na prožitkové aktivity a následné hluboké reflexe. Těšila jsem se na společná setkávání stále více. Jsem ráda, že jsem nechyběla ani minutu. Ne náhodou trvá kurz tak dlouho – dva roky už je hodně času na to, aby člověk na sobě zapracoval. Také se mně líbilo zakončení náročnými zkouškami. To pak teprve všemu dalo tu správnou váhu!

Jak probíhal?

Odpověď: Při jednotlivých setkáních se prolínala teorie s prožitkovými aktivitami. Obzvláště silné byly čtyřdenní výjezdy – to jsme si sáhli vztahově až na dno. Náročné pak bylo napsat závěrečnou práci. v závěru kurzu jsme ji obhájovali před komisí a pak nás čekaly ještě zkoušky z teorie. Celkově to rozhodně nebylo nic snadného.

Co to obnášelo pro školu?

Odpověď: Nevím úplně přesně, co to obnášelo pro školu ve smyslu požadavků. Na to by lépe odpověděly ty, které se podílely na organizaci fungujícího servisu – tedy naše THP pracovnice. Pro mě osobně to znamenalo sehnat v neziskové sféře velké množství finančních prostředků, aby se kurz mohl pro celý tým zorganizovat a nic školu finančně nestál. A to lehké určitě nebylo.

Proč jste se rozhodla zapojit celý učitelský sbor?

Odpověď: Protože jinak by to celé nemělo smysl. v naší malé rodinné škole jsme zvyklí na to, že jsme týmoví hráči a je potřeba, abychom táhli za jeden provaz v tak citlivé oblasti, jako je morálka a etika.

Setkala jste se i s negativním ohlasem u svých kolegů?

Odpověď: Cítila jsem, že atmosféra houstla před zkouškami a při psaní závěrečných prací. Vždyť to bylo velké množství práce navíc ve volném čase, který měl patřit odpočinku a rodině. S odstupem snad skoro všichni vzpomínáme moc rádi na společně strávené dva roky. Bylo to zcela jiné, než každodenní setkávání v pracovním procesu.

Co se změnilo ve Vaší škole po absolvování kurzu?

Odpověď: Určitě se nám vylepšily vzájemné vztahy. Měli (a snad i nadále máme) k sobě blíž. Jako pedagogický tým jsme se více semkli a utvrdili v tom, že co děláme, děláme dobře.

S odstupem času můžete zhodnotit pozitiva, která kurz přinesl?

Už jsem odpověděla výše. Ještě bych chtěla dodat, že podle mého názoru se zlepšilo celkové klima ve škole a škola se jasněji a čitelněji profiluje před veřejností. Svě prožitky a nová poznání přenášíme na žáky, rodiče, potažmo na své blízké.

Můžete zhodnotit negativa kurzu?

Odpověď: *Podle mého názoru do negativ kurzu patří pouze ztráta času, který mohl patřit mým blízkým. Ale vnímám, že i zde se přeneseně etická výchova objevila. Takže vlastně ani nevím, zda to bylo negativum....*

Myslíte si, že by tento kurz měli absolvovat všichni učitelé základních škol?

Odpověď: *o tom není pochyb. Také my jsme dělali před kurzem s dětmi aktivity etické výchovy. Ale teď je děláme nějak jinak... domnívám se, že lépe.*

Prosím zdůvodněte svou odpověď?

Odpověď: *Jsou tady ty dvouleté společné prožitky a osobnostní růst každého člena týmu.*

Jak je etická výchova vyučována na Vaší škole?

Naší výhodou je proškolení pedagogického týmu jako celku. Byli jsme první v naší republice, kterým se to povedlo. Takže v našem případě přicházelo v úvahu pouze průřezové začlenění etické výchovy do výuky a kdo z nás by etickou výchovu učil, kdyby existovala jako samostatný předmět? O těch pár hodin bychom se těžce dělili.... A tak ji učíme všichni... všude, kde to v hodinách jde.

Pozorujete nějaké změny ve Vaší škole po zavedení etické výchovy?

Odpověděla jsem v otázkách 9. a 10.

13. února 2013

Děkuji Vám za odpovědi a přeji Vám do budoucnosti mnoho úspěchu ve Vaší práci.

Příloha II

Níže uvedený text je vyplněný vzorový dotazník pro učitelský sbor.

Dotazník pro učitelský sbor.

Dobrý den, jmenuji se Veronika Tomášová, jsem studentkou Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, oboru Pedagog volného času. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění mého dotazníku k bakalářské práci, jejíž tématem je Etická výchova na základní škole Orbis-Pictus.

Výsledky dotazníku budou sloužit výhradně pro účely mé bakalářské práce a jsou zcela anonymní.

Děkuji Vám předem za poskytnuté informace a ochotu spolupracovat.

1. Kde jste prvně slyšel/a o kurzu etické výchovy?

Slyšela jsem od přátel z farnosti o Etickém fóru, lidech, kteří v něm pracují a o jejich snaze využít EtV jako prostředku obnovy morálky.

2. Proč jste se rozhodl/a kurzu zúčastnit?

Byla jsem jedním z učitelů, kteří usilovali o získání grantu na celý program pro PO, jehož součástí (v rámci dalšího vzdělávání pedagogů) byl dvouletý kurz EtV. Přímou jsem toužila se kurzu účastnit ☺.

3. Co obnášelo absolvování kurzu (např. čas, praxe aj.)?

Kurz byl nejen časově náročný (každý měsíc celodenní sobotní lekce + dva čtyřdenní výjezdy), ale v závěru každý účastník vypracovával závěrečnou práci a skládal zkoušky z poměrně širokého okruhu otázek. Vážím si toho všeho – co není náročné, většinou za moc nestojí.

4. Jak Vás kurz Etické výchovy ovlivnil nejen jako osobu, ale i ve Vaší výuce?

Trochu bych otázku obrátila – kurz byl zaměřený na práci učitelů, všechny aktivity a všechny témata jsme tomu podřizovali. Ovlivnil mě ale i osobně. Mimo jiné jsme získali v lektorskách dobré přátele, s kterými spolupracujeme i nadále a jsme si blízcí

i jako lidé. Mnoho věcí jsem si utvrdila, ujasnila, pochopila. Velké věci udělal kurz s našimi vzájemnými vztahy ☺.

5. Jaká vidíte pozitiva kurzu po jeho absolvování?

Částečně odpovídám v předcházející otázce – pozitivní vliv na spolupráci učitelů OP, sebepoznání, sebezpřijetí, přijímání druhých, komunikace, empatie... To, co jsem jen tušila, se mi potvrdilo, dostalo vysvětlení, zpřítomnění, setkalo se s přijetím druhého člověka. Určitě to ale bylo ovlivněno odborností a profesními i životními hodnotami našich lektorek.

6. Jaká vidíte negativa kurzu?

Nevidím žádná!

7. Myslíte si, že by měl být kurz součástí dalšího vzdělávání učitelů základních škol?

- **Ano** důležité je vedení, EtV opravdu nemůže učit každý, záleží na kvalitách člověka. (Vyučovat můžeme slovy, vychovávat jen příkladem ☺)
- Ne

8. Pokud ano, můžete mi říci proč?

Pokud se má ve společnosti něco změnit, musí se znovuobjevit morální a etické hodnoty. Krize morálky má za následek i krizi ekonomickou.

9. Změnil/a jste svou výuku po absolvování kurzu?

- **Ano**
- Ne

10. Prosím zdůvodněte svou odpověď?

Více promyslím různé aktivity, vždy vkládám reflexi. Využívám i běžné situace ve třídě k budování důvěry a k rozklíčování lidských motivů a vzorců chování.

Děkuji Vám za Vaše odpovědi a přeji Vám do budoucnosti mnoho úspěchu ve Vaší práci s dětmi. *Díky. Hodně štěstí.*

Příloha III

Níže uvedený text je přepis jednoho vzorového dotazníku pro žáky druhého stupně.

Dotazník pro žáky druhého stupně na církevní základní škole Orbis-Pictus

Dobrý den, jmenuji se Veronika Tomášová, jsem studentkou Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, oboru Pedagog volného času. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění mého dotazníku k bakalářské práci, jejíž téma se týká způsobu výuky na Vaší škole.

Výsledky dotazníku budou sloužit výhradně pro účely mé bakalářské práce a jsou zcela anonymní.

Děkuji Vám předem za poskytnuté informace a ochotu spolupracovat.

1. Pracujete při hodinách ve skupinkách?

- Ano
- Ne

2. Pokud ano, napiš jak často?

dvakrát týdně

3. Pracuješ raději sám anebo si radši součástí skupiny?

součástí skupiny

4. Jste zvyklí si ve škole vzájemně pomáhat?

- Ano
- Ne

5. Pokud ano, napiš jak.

Způsob pomoci:

pomocť druhým, když mají problém

začneme si s nimi povídat o problémech a řekneme jim jak se jich zbavit a odkud to víme

6. Slyšela jsem, že během roku máte zařazeny do vyučování projektové dny?

- Ano
- Ne

7. Který se ti líbil nejvíce a proč?

první pomoc

s přírodní školou

8. Co děláte při dobrovolnických pracích?

pomáháme ostatním

9. Ozdravné pobyty jsou jedna z mnoha předností vaší školy, můžeš mi napsat, co na nich děláte?

odpočíváme od školy = hrajeme hry a chodíme po památkách

Děkuji za odpovědi a přeji ti do budoucnosti mnoho úspěchu ve tvém vzdělávání.

ABSTRAKT

TOMÁŠOVÁ, V. Etická výchova na základní škole Orbis-Pictus. Tábor 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Z. Svobodová.

Klíčová slova: etika, filosofie, výchova, etická výchova, základní škola
Orbis-Pictus, Projekt Otevřeno

Práce se zabývá etickou výchovou a pojmy, které s ní souvisejí. Navazuje na konkrétní projekt realizovaný na Církevní základní škole Orbis-Pictus, která s etickou výchovou pracuje.

První část se zaměřuje na výklad pojmů a jejich provázanosti, stav předmětu etické výchovy u nás a pokrok, kterým se posouvá. Postavení učitele a jeho předpoklady pro učení předmětu etická výchova.

Druhá část se zaměřuje na Církevní základní školu Orbis-Pictus, na její práci s etickou výchovou a na Projekt Otevřeno.

ABSTRACT

Ethics at school "Orbis Pictus"

Key words: ethics, phylosophy, education, ethical education, school "Orbis Pictus", Project Open

The work deals with ethical education and associated terms. It is related to the particular church elementary school Orbis-Pictus that applies ethical education in the curricula/education (process).

The first part is focused on the explanation of terms and their mutual relations, status of ethical education in Czech Republic and its progress. It also deals with status of the teacher and her/his assumptions for teaching the ethics.

The second part focuses on the church elementary school Orbis-Pictus, on the application of ethical education and on the Project Open.